

Колесник Валерій Аркадійович,
головний науковий спеціаліст
Науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки
України, доктор юридичних наук, професор

ВПІЗНАННЯ ОСОБИ ЗА ТАКТИЛЬНИМ ОБРАЗОМ

Криміналістика як окрема галузь наукових знань має безсумнівно важливе значення в забезпеченні ефективних заходів протидії злочинності, у виявленні й якісному та результативному досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, судовому розгляді матеріалів кримінальних справ, прийнятті правильних і законних судових рішень. Кожен з розділів криміналістики містить положення, які мають певне значення для розв'язання таких завдань. В розрізі застосування положень криміналістичної тактики в досудовому розслідуванні частіш за все ставиться питання про тактику підготовки, проведення й використання в доказуванні результатів слідчих (розшукових) дій як важливих засобів діяльності слідчого, прокурора, а також про тактику окремої слідчої (розшукової) дії. Науковці й практики погоджуються з тим, що сьогодні перед криміналістикою стоїть завдання з розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо підготовки й проведення саме окремих слідчих (розшукових) дій, до того ж, з урахуванням реалій часто змінюваного й не завжди досконалого кримінального процесуального законодавства та прогнозованих в подальшому негативних змін в динаміці й якісній складовій злочинності. Однією з таких процесуальних дій, що потребують окремої уваги з боку криміналістів науковців і практиків, є пред'явлення для впізнання. Проведення кожного впізнання має суттєві тактичні особливості й потребує врахування не лише законодавчих кримінальних процесуальних вимог, а й окремих наукових положень, дослідженню яких приділяється значна увага в науковій літературі з криміналістики та кримінального процесу.

На сьогодні тактичне забезпечення пред'явлення особи для впізнання вимагає удосконалення і додаткового аналізу під кутом зору конкретних змін, що відбуваються у сфері судочинства, кримінальних процесуальних норм, в розвитку й реалізації новітніх криміналістичних розробок та з урахуванням сучасних потреб і можливостей правоохоронної практики. Це стосується і розширення об'єктів впізнання та способів проведення такого впізнання з урахуванням факторів, що впливають на сприйняття й запам'ятовування характерних ознак певних об'єктів.

Кожна людина сприймає навколишній світ і об'єкти та явища в ньому власними органами чуттів. Унаслідок цього в її пам'яті утворюються сліди – уявні суб'єктивні образи. Такі уявні образи можуть бути зорові, слухові, нюхові, дотикальні чи комбіновані, коли в їх формування беруть участь декілька певних органів відчуття. Якщо ознаки

і властивості реального предмета або живої особи збігаються з ознаками образу, що запам'ятовується, суб'єкт констатує, що це є той самий предмет чи особа або схожий з ними. Основою узнавання слугує зіставлення наявного сприйняття певного об'єкта із ідеальним слідами, що збереглися у пам'яті особи, яка впізнає, і характеризують цей об'єкт.

Першим і необхідним етапом процесу узнавання є сприйняття людиною зовнішнього вигляду об'єкта за допомогою органів чуттів. Найбільш розвинутою в переважній більшості людей і важливою для процесу впізнання є система зорових сприйнятів, далі йдуть слухові, дотикові, нюху, смаку та ін. Сьогодні ідеальні сліди, що зберігаються в пам'яті людини, ще називають уявними образами. Кожний образ створюється людиною внаслідок впливу на її рецептори зовнішнього світу, дії зовнішніх та внутрішніх подразників. О вузькому розумінні образ означає чуттєву форму відображення. У психічно нормальних людей відправним є адекватність відображення в образі об'єктів. Можливість ототожнення різноманітних об'єктів зумовлена тим, що кожний із них має певні властивості, проявом котрих є ознаки: загальні особливі індивідуальні, котрі характеризують конкретний об'єкт і сприймаються під час впізнання. Висновок про тотожність об'єкта завжди базується на сукупності його ідентифікаційних ознак. Людина пізнає, запам'ятовує і впізнає матеріальні об'єкти навколишнього світу завдяки їх сприйняттю з використанням наявних в людини відчуттів. Трапляються випадки, коли мають місце вади певних органів відчуття і їх функції перебирають на себе інші органи, діяльність яких підвищується і завдяки цьому отримується кращий результат. Так відбувається, коли людина з малечку чи в ранньому віці втрачає зір і на місце зорового сприйняття приходить підвищена здатність сприйняття матеріальних об'єктів на дотик або ж підвищена тактильна чутливість – тактильне відчуття, яке іноді називають тактильним зором. В ньому беруть участь тангорецептори – вид тактильних рецепторів, які реагують на дотик, та інші рецептори шкіри, що розкидані у вигляді чутливих точок по її поверхні і щільність розподілу яких на різних ділянках різна. Найбільшу тактильну чутливість має поверхня кінчика язика і шкіра долонної сторони останньої фаланги пальців. Відчуття, що виникають у людини, викликаються дотиком, тисненням, вібрацією, фактурою об'єкта, його протяжністю. Це зумовлено комбінованою дією окремих рецепторів шкіри, нервових сплетінь, які дають змогу відобразити якісні особливості поверхні предметів, їх щільність, місце торкання до тіла, розмір поверхні та її окремі дрібні деталі [1]. У різноманітних життєвих ситуаціях частіш за все основним органом відчуття дотику в людини виступають руки, за допомогою яких навіть за відсутності зорових відчуттів людина може розрізняти й запам'ятовувати характерні ознаки багатьох предметів.

Формування й запам'ятовування дотикового образу зумовлено реалізацією рухів обмацування руками, завдяки чому в пам'яті відтворюється контур об'єкта, особливості структури й форми поверхні й формується цілісний кінцевий дотиковий образ. Людина завдяки

тактильному відчуттю і тактильним сприйняттям здатна розвивати в собі свідомість, мислення, не втрачаючи всього того, що мають люди, які здатні добре бачити й чути. Проблемою вивчення тактильного сприйняття займаються вчені в галузі фізіології, психології, нейропсихології, нейрофізіології і хоча вона на сьогодні все ще є недостатньо вивченою, але все ж таки наявні наукові розробки дають підстави для твердження про те, що люди з добре розвиненим тактильним відчуттям здатні сприймати й запам'ятовувати ознаки фізичних тіл та інших об'єктів на дотик. Прикладом цього може бути швидке й безпомилкове розрізнення особами з тяжкими вадами зору тактильних знаків на грошових купюрах різного номіналу, що дає їм можливість користуватись готівкою, хоча для більшості інших людей такий спосіб розрізнення грошових знаків недоступний.

Вченими доведено, що у природі немає двох однакових людей, які б мали абсолютно тотожний набір генів, що й визначає практичну нескінченність, варіативність ознак зовнішності в межах навіть однієї популяції населення чи однієї родини [2, с. 7]. На нашу думку, цілком правомірним і науково обгрунтованим можна вважати проведення впізнання особи за ознаками зовнішності, які були сприйняті людиною тактильно й збереглися як тактильний образ у пам'яті того, хто впізнає. Це, по суті, таке саме пред'явлення особи для впізнання, можливість якого встановлена положеннями ст. 228 КПК України, але ознаки зовнішності якої були сприйняті особою, що впізнає, «тактильним зором» і зберігаються в пам'яті людини. Вимоги до порядку підготовки й проведення впізнання особи за тактильним образом залишаються загальними. Особливість має з'ясування під час попереднього допиту особи, яка впізнає, обставин і способу сприйняття нею ознак зовнішності, відомостей про характер і особливості ознак зовнішності, які запам'ятались і за якими може бути упізнано особу, а також повідомлення під час впізнання і внесення до протоколу даних про сприйняті на дотик повторно конкретні ознаки зовнішності, що стали підставою для висновку про впізнання або не впізнання особи. Істотно підвищує об'єктивність оцінки такого впізнання застосування для його додаткової фіксації відеозапису, результати якого можуть бути демонстровані учасникам кримінального провадження як під час досудового розслідування, так і в судовому засіданні. Окремий аспект має морально-етична сторона такого способу проведення впізнання, оскільки не завжди і не всі особи, в тому числі й статисти, можуть погодитись на обмацування їхнього обличчя руками чужої людини. Але в цьому може допомогти належна тактична майстерність слідчого.

Список використаних джерел

1. Тактильна чутливість. URL:<http://vseslova.com.ua/word/>.
2. Гора І.В., Колесник В.А. Використання методу словесного портрета в ототожненні осіб окремих антропологічних груп: навч. посіб. Київ: НВВ НА СБ України. 2010. 88 с.